

Regimul negustorilor străini în 'ahdnâme-lele otomane (sec. XV – XVII). O radiografie (III)*

Anexa V: Comerțul

Din 'ahdnâme-lele acordate de Süleyman Kanunî Venetiei în 1521 și 1540:

Ve Magrib müslimanlarından ve bunlardan gayrı sâyr yerlerin bâzîrgânlar ki benüm Memâlik-i Mahrûsemde bey' ve şîrâ eylemek içün yaşdan ve kurudan gelmelü olacak ki Venedik hükmi itdüğü yerlere ugraya 'âdet ve kanunlar üzere meta'larının rüsumların aldıktan sonra mâni' olmalıyalar zarar ve ziyân yetiştirmiyeler (Și negustorii musulmani din Magreb și din alte locuri, care trebuie să vină pe mare și pe uscat în Țările mele bine păzite pentru a face comerț, să se oprească în locurile ce aparțin Venetiei și după ce au plătit impozitele pe mărfurile lor – potrivit obiceiului și legii –, să nu li se pună piedici și să nu li se facă pagubă și stricăciune) (M.H. Şakiroglu, 1521, p. 399; T. Gökbilgin, *Belgeler I - Venedik Devleti Aşivindeki Vesikalar*, p. 126).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I Olandei în anul 1021/1612:

Negustorii și alți oameni din Olanda să vină la Tapezunt și Kafa și alte porturi care sunt din Țările mele bine păzite în Marea Neagră, pentru a vinde și cumpăra mărfuri, <și> pot să meargă pe uscat și pe fluviul Don la Azov și în ținuturile rusești ale Moscovei, să facă vânzare și cumpărare. Nimeni să nu-i împiedice.

Ve tüccar ta'ifesinin nızalar yokiken üzerlerine ba'zi metâ' birakulub ta'addi olunmıya (Și unele mărfuri să nu fie impuse tagmei negustorilor când nu există acordul lor).

După ce (olandezii) au plătit vămile (gümrüklerin eda itdiklerinden sonra) pe mătasea (harîr) și alte mărfuri cumpărate la Alep și în alte (locuri) din Țările mele bine păzite, la plecarea lor cu corăbiile în Cipru sau alte porturi, să nu li se descarce unele mărfuri pentru vânzare (ba'zi metaâ'ların satmak için çıkarmayub) (A.H. de Groot, *OEDR*, p. 243 – 245)

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Mehmed III reginei Angliei, Elisabeta I, în anul 1010/1601:

Barut ve sayr memnu' olan metâ' ve âlat-i harbdan gayn memnu olmiyan metâyî gemilerine tahmil etdiklerinde kimesne mâni' olmiya (Nimeni să nu pună piedici la încărcarea în corăbii a mărfurilor care nu sunt interzise în afară de praful de pușcă și de alte mărfuri care sunt interzise și de arme) (Feridun, **Münşe 'at**, II, p. 382).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Mehmed III regelui Franței, Henric IV, în **eva'il Receb** 1005/18 – 27 februarie 1597:

„En considération de la bonne et parfaite amitié qu'iceux Empereurs de France ont eue avec les deffuncts Empereurs noz peres et celles qui est maintenant entre noz Majestes nous voullons que les François qui traffiquent par nostre Empire puissent avec leurs argent enlever robes de contrebande, assavoir: **Cuirs, cordounans, cottons, filz**, sans que auc un leur en puissent donner fercherie ou empeschement” (Saint-Priest, **Mémoires**, p. 402).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I Olandei în anul 1021/1612:

Întrucât împărații Franței (**França padişahları**) întrețin <relații de> prietenie (**dostluk üzere olub**) cu Poarta noastră a Fericii <și> nu au stricat prietenia (dostluga halel virir), în vremea strabunului meu Sultanul Selim Han – iertarea și binecuvântarea lui Allah să fie cu el – la cererea lor (arz oldukda) s-a dat o ilustră poruncă (**hüküm-ü şerif virilüb**), zicând că se pot vinde din marfa care este interzisă (**memnu olan metâ'dan**), bumbac (**pembe**), bumbac–fire (**riste-i pembe**) și piele marocană (**şahiyân**). După aceasta, prietenia și credința bună (**kemal-i ihlas ü ihtisaslanna**) față de Poarta noastră a Fericii menținându-se, în timpul din urmă al domniei tatălui meu (Mehmed III – n.ns.), s-a înscris în 'ahdnâme ('ahdnâmeda **kayd olunmagın**) zicându-se să se dea cu bani (**akçe ile**) <marfa care este interzisă>... Din această cauză eu am menționat-o de asemenea, așa cum a fost (**ben dahi kemakan mukarar tutdum**). Acum, și Olandezilor (**hayr-kabul vâki olmagla**) li s-a acceptat cererea de prietenie și credință (**arz-i ihlâs ü ihtisas**) față de Poarta noastră a Fericii și toate cererile aduse la cunoștința (**arz ü i'lâm olunan cümle istid'alan**), Piciorul înaltului nostru tron. Din această cauză, să se dea pe bani (**akçe ile**) bumbac, bumbac – fire, piele marocă și lor, așa cum se dă francezilor (**françalılara verildüğü üzere**). Și nimeni să nu se amestece în această problemă și să nu se facă necazuri (**ol babda hiç kimesne mâni' olmiya ve dahl ü ta'arruz kilmiyalar**) (A.H. de Groot, OEDR, p. 236 – 237).

Taxe și impozite. **Gümrük**

Din tratatul încheiat de Süleyman Çelebi cu Venetia, Genova, Rhodos, Bizanț, Statul Papal în 1403:

E che quello che iera **usauza** di pager per avanti, che i paga senza altra greveza (G.T. Dennis, **Treaty 1403**, p. 86).

Din 'ahdname-aua acordată Florenței de Süleyman Kanunî în 1562:

Ve gümrügi Venedik nice virise anlar dahi öyle vireler" (Și **gümrük**-ul, cât dă Venetia, să dea și ei la fel) (Feridun, **Münşe'at**, II, p. 395).

Din 'ahdname-i hümayun acordată de Mehmed III reginei Angliei, Elisabeta I, în anul 1010/1601:

Haleb'de ve Iskenderiye'de ve sayr yerlerde gümrüklerin tamam eda itdikden sonra ziyâde bir akçe ve bir habbe taleb olunmıya (După achitarea în întregime a taxelor vamele la Alep și Alexandria și în alte locuri, să nu se ceară un ban și un bob mai mult).

Haleb'de ve Mısır'da ve sayr Memâlik-i Mahrusede olan İngiltere bazirganları kendü hallerinde alış veriş idüb cemi metâ'lanmdan mukaddema alınagelen üzere yüzde üç akçe gümrük virüb ziyâde virmiyeler (Negustorii Englezi care sunt la Alep și în Egipt și în alte <locuri> din Țările bine păzite să facă comerț pe cont propriu, să dea gümrük 3%, așa cum s-a obișnuit să se ia din trecut din toate mărfurile, <și> să nu dea mai mult).

Ve gemilerine tahmil etdikleri metâ'ların limanda gümrüğünü virüb ol limanda metâ'ları satılmaz ise âher limana alub gidüb dahil olduklarında tekrar gümrük alınmıya (Și să dea vama – în port – pe mărfurile îmbarcate în corăbii. Dacă mărfurile lor nu au fost vândute în acel port, să le ia și să le transporte în alt port <și> să nu se ia gümrük din nou la intrare).

Ve gemilerine tehnil idüb getürdikleri ve alub gitdikleri gümrük alına (Să ia gümrük pe <mărfurile> care, fiind încărcate pe corăbii au fost aduse <aici> și pe cele pentru a fi exportate).

İngiltere ve İngiltere bayragi altında gezen tüccar tayfesi Memalik-i Mahruseye getürdikleri altun ve guruşdan resm alınmıyub Beylerbeyler ve Kadılar ve Defterdarlar ve Darbhâne-eminleri dahl ve ta'arruz eylemiyüb guruşunuzu akçe kat' ideriz deyü rencide etmiyeler (Să nu se ia impozit pe aurul și gurașii aduși din Țările bine păzite de tagma negustorilor Englezi și de cei care merg sub pavilionul Angliei; Beylerbeii și Kadii și Defterdarii și Emirii Monetăriei să nu se amestece și să nu facă supărare zicând «reținem akçe din gurașii voștri») (Feridun, **Münşe'at**, II, p. 382).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I regele Franței, Henric IV, la 20 Zilhicce 1012/20 mai 1604:

Ve müşerileyh França padişahlannın rızası üzere tacirleri vilayetlerinde getürdikleri ve alub gitdikleri metâ'larından kadimden ne bahaya tutulub gümrük alına. Geldiyse ol minval üzere alub ziyâde behâya tutulmıya. Ve bey' için ihraç olunan metâ'dan mâ-ada âher iskeleyle iletmek istedikleri metâ'lardan gümrük taleb eylemiyeler. Ve âher iskeleyle iletmege mâni' olmiyalar (Și din mărfurile pe care negustorii le aduc din ținuturile lor – potrivit aprobării padișahului Franței mai sus numit – să se ia vamă, reținându-se valoarea ce se ia din vechime. La venire, să se ia în același fel, și să nu se rețină mai mult. Cu excepția mărfii care a fost debarcată pentru vânzare, să nu se ceară vamă din mărfurile pe care ei vor să le ducă în alt port. Și să nu-i împiedice nimeni să le transporte în alt port).

Ve hadis olan **kassâbiye** ve **reft** ve **bâc** ve **yasâkkuli resmi** ve **üç yüz** ve **ziyâde selâmetlik resmi** **taleb olunmiya** (Şi sâ nu se ceară **kassabiye** care este nouă și **reft** și **bâc** și **taxâ** pe **yasakkuli** și **impozitul selâmetlik** mai mult de 300 akçe) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 401 – 402).

Din '**ahdnâme-i hümayun** acordată de Ahmed I Olandei, în anul 1021/1612:

Nici un impozit nu poate fi luat (**resm alınmayub**) pe aurul și monedele pe care le aduc cu ei. Beylerbeiii, kadiii, defterdarii, eminii și nazirii Monetăriei să nu se amestece și să nu provoace pagube, spunând: «noi vom face akçe din guruşii voştri».

Din mărfurile (**metâ'larından**) pe care negustorii le-au adus din ținuturile lor sau pe care le-au cumpărat și le cară la cererea <Statelor Generale> mai sus menționate să se dea vamă (**gümrük**) 3% (**yüzde üç akçe**) la Alep și Alexandria și în alte locuri. Să nu se dea mai mult. Și mărfurile să nu fie evaluate la un preț mai mare (**ziyâde bahaya tutulmiya**).

Din mărfurile care trec prin vămuire (**gümrük eline gelen metâ'larından**), de oriunde ar fi aduse sau cumpărate pentru a fi duse (importate sau exportate – n.ns.), <dar> fiind încărcate pe corăbiile lor, să se dea, fără cusur, consulilor Olandei taxa consulară (**konsolosluk hakkı**).

Din mărfurile debarcate pentru a fi vândute (**bey içün ihrâc olunan metâ'dan**) la Istanbul și în alt port, oricare ar fi, să nu se ceară **gümrük**, dacă ei zic că le vor lua și ducă în alt port. Și nimeni să nu-i împiedice să le care în alt port (**ve âher iskeleye alub gitmege mâni' olmyalar**).

Să nu se ia **kassâbiye** și **reft** și **bâc** și **yasâkkûli**, care sunt noi, și să nu se ceară impozitul **selâmetlik** mai mult de 300 akçe la plecarea corăbiilor (**gemileri gitdüklerinde**) (A.H. Groot, OEDR, p. 236 – 239).

Anexa VI: Rezidența

Din '**ahdnâme**-a acordată de Süleyman Kanunî Veneției la 17 Muharrem 928 / 17 Decembrie 1521:

Ve Venedik'den gelüb temekkün idüb kimesneler ergin olsun evli olsun mädâmki gelüb gidüb renberlik idüb benüm Memalik-i Muhrusemde temekkün idüb yerleşmiye andan harâc talep olunmiya (Atâta timp cât cei ce vin din Veneția – fie celibatari, fie căsătoriti – nu se stabilesc definitiv în Țările mele bine păzite, ci fac comerț, venind și plecând, de la ei să nu se ceară capitația) (M.H. Şakiroğlu, 1521 **Tarihli Osmanlı–Venedik Andlaşması**, p. 398).

Din proiectul de „tratat” dintre Suleyman Kanunî și regele Franței, François I (1535 – 1536):

„Qu' aucun des sujets du Roy qui n' auroit habité dix ans entiers et continuels ès pays dudict G.S. ne doye ne puyse estre contraint `a payer tribut, carrach, avanie, taxe, asaps, voguers, ne `a faire garde aux teres voisines, magarsins du G.S., travailler `a l'arsenal ne `a d'autre quelconque angarie, et que `es pays du Roy soit fait le semblable et réciproque aux sujets du G.S.” (Saint–Priest, **Mémoires**, p. 361).

Din '**ahdnâme-i hümayun** acordată de Süleyman Kanunî Venetiei la 1 **Cemazi ül-âhur** 947 / 3 octombrie 1540:

Ve Venedikden gelüb temekkün iden kimesneler evli olsun ve ergin olsun (n. 45 – evli veya bekâr olsun) mādâmki gelüb gidüb rencberlik idüb benim Memalik-i Mahrusemde yerleşmiye, varub girü gide onlardan harâc taleb olunmıya (Cei ce vin din Venetia – fie celibatari, fie căsătorizi – deoarece vin și pleacă, făcând comerț, să nu se stabilească definitiv în Țările mele bine păzite. Ajungând <aici> să plece înapoi. De la ei să nu se ceară haraci) (Tayyib Gökbilgin, **Belgeler I - Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar**, p. 126).

Din „Capitulațiile“ (**ahdnâme-i şerif**) acordate de Selim II regelui Franței, Carol IX, în 977/1569:

„De France et des lieux 'a elle soumis, les hommes qui habiteront nos dits pays et citez, mariez ou non mariez, faisans trafiez de marchandise ou autre exercice, de ceux-l'a ne sera demandé tribut” (Saint–Priest, **Mémoires**, p. 371).

Din **berât-i hümayun** acordat de Murad III Elisabetei I, regina Angliei, în **evâ'il Rebi ül-âhur** 988 / 16 – 25 May 1580:

İngiltere ve ana tabi olan yerlerden Memalik-i Mahrusemizde mütemekkin olanlar eger evli olsun eger ergin olsun rencberlik ideler. Anlardan harâc taleb olunmıya (Cei din Anglia și din locurile supuse ei, care stau în Țările noastre bine păzite, fie căsătoriti, fie celibatari, să facă negustorie, <iar> de la ei să nu se ceară haraci) (S. Skilliter, **William Harborne and the Trade with Turkey**, p. 235).

Din '**ahdnâme**-aua acordată de Murad III lui Henric III, regele Franței, în **eva'il Cemazi ül-âhur** 989 / 3 – 12 iulie 1581:

„Si toți Francezii și alți supuși ai lor, căsătoriti și necăsătoriti, circulând și făcând comerț, să nu li se ceară tribut. (Saint–Priest, **Mémoires**, p. 388 – 389).

Din '**ahdnâme**-aua acordată de sultanul Mehmed III, Venetiei, în **Rebi ül-âhur** 1004/decembrie 1597:

Și cei care, venind din Venetia, se stabilesc (**temekkün iden**), fie căsătoriti, fie necăsătoriti, atât timp cât ei vin și pleacă și fac comerț și nu devin rezidenți (permanenți – n.ns.) în Țările mele bine păzite, de la ei să nu se ceară tribut (**anlardan harâc taleb olunmıya**) (M. Belin, **Relations diplomatiques de la République Venise avec la Turquie**, p. 404).

Din '**ahdnâme**-aua acordată de sultanul Mehmed III reginei Angliei, Elisabeta I, în 1010/1601:

Ve İngiltere ve ana tabi olan yerlerden Memalik-i Mahrusemizde mütemekkin olanlar eger evlidir eger ergendir rencberlik ideler anlardan harâc taleb olunmıya (Și cei din Anglia și din locurile supuse ei, care stau în Țările noastre bine păzite, fie căsătoriti fie celibatari, să facă negustorie, <iar> de la ei să nu se ceară haraci) (Feridun, **Münşe'at**, II, p. 384).

Din 'ahdnâme-*aua* acordată de sultanul Ahmed I (1603 – 1617) regelui Franței, Henric IV, la 20 Zilhicce 1012 / 20 mai 1604:

Françalu ve ana tabi, yerlerden Memalik-i Mahrusemde temekkün edenlerden harâc taleb olunmıya (De la Francezi și <de la cei care sunt> din locuri supuse lor, care s-au stabilit în Țările mele bine păzite, să nu se ceară haraçi) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 403).

Din 'ahdnâme-*aua* acordată de sultanul Ahmed I Olandei în 1021 / 1612:

Ve anlara tâbi' olub Memalik-i Mahrusemizde mütemekkin olanlar eger evlü olsun ve ergen olsun rençberlik edenler anlardan harâc taleb olunmaya. **Ve elçileri hizmetinde olan konsoloslar tercümânlar olageldüğü üzere harâcdan ve kassâbiyyeden ve tekalif-i örfiyyeden mu'af olalar** (De la supuşii <Provinciilor olandeze> care au devenit rezidenți în Țările mele bine păzite, atât căsătorii cât și celibatari, și care fac comerț, să nu se ceară tribut. Consulii și dragomanii care sunt în slujba ambasadurilor sunt scutiți de plata tributului, impozitului kassabiye și taxelor extraordinare, așa cum se obișnuiește) (A.H. de Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, p. 241).

Anexa VII: Litigiile.

Consulatul

Din 'ahdnâme-*aua* acordată de Süleyman Kanunî (1520 – 1566) Venetiei la 17 Muharrem 928 / 17 decembrie 1521:

Ve baylos kimi dilerlerse göndereler dilerse horendesiyle mahrûse-i Kostantiniyye'de üç yıla karfîb dura tamam olmadın gide dilerse horendesiz gele maslahat ne ise göre üç yıl tamam olmadın ol gide anun yerine bir dâhi ol vechile gele (Dacă ei <Venetienii – n.ns.> vor pe cineva ca bail să trimită. Dacă vrea, să vină cu familia sa <și> să rămână în Constantinopolul cel bine păzit până la împlinirea a 3 ani. Să plece înainte de a se sfârși <cei 3 ani>. Dacă vrea, să vină fără familie. Să-și îndeplinească însărcinările, oricare ar fi ele. Înainte de împlinirea a 3 ani, acela să plece, <iar> în locul lui să vină alt <bail>, în același mod) (M.H. Şakiroglu, *1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşması*, p. 396).

Din 'ahdnâme-*aua* acordată Florenței de Selim II în 1562:

Mezkur Filordin begleri baylos göndereler ki gelüb maslahatlarını göre (Beiii pomeniți ai Florenței să trimită bail care, venind, să se ocupe de afacerile lor) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 395).

Din **Capitulatia ('ahdnâme-i şerif)** acordată de Selim II regelui Franței, Carol IX, în 977/1569:

„X. Es ports et havres d'Alexandrie, Tripoly de Sirie, Alger et autres lieux où sont établis leurs dicts consuls, advenant qu'ils les veuillant changer et mettre en leurs places personnes dignes de tels offices, nul y fera empeschement.“ (Saint – Priest, *Mémoires*, p. 371).

Din 'ahdnâme-aua acordată de Murad III reginei Angliei, Elisabeta I, în 988/1580:

Când ei își schimbă (**tebdil eyleyüb**) consuliile pe care i-au numit (**ta'yin eyledükleri**) în porturile Alexandria (**Iskenderiyye**) și Tripoli din Siria (**Şam Trablusu**) și Alger (**Cezayir**) și Tunis (**Tunus**) și Tripoli de Vest (**Trablus-i Gard**) și Cairo (**Mısır**) și oriunde, să nu se amestece nimeni (**kimesne mâni' olmya**) când se numesc și se trimit în locul lor oameni pentru îndeplinirea acelei slujbe (**yerlerine ol hidmetin 'ahdnâmesinde gelür âdamları ta'yin idüb gönderdükde**) (S.A. Skilliter, *Harborne*, p. 235).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I reginei Angliei, Elisabeta I, în anul 1010/1601:

Ve konsoloslar istedikleri Yasakçıyı ve oligeldigi üzere murad edindikleri kimesneyi tercümanlıkta istihdâm idüb Yeniçerilerden ve gayriden cebir ile kimesne hizmetlerine kaşmıya (Și consuliile să organizeze Yasakçii pe care îi doresc și în funcția de tercüman pe cei pe care îi vor, așa cum s-a obișnuit, <și> nimeni dintre yeniçeri sau altii să nu le controleze cu forța slujbele lor).

Ve sakın oldukları evlerinde kendülerin ve âdamlarının kefaf-i nefseriçün şirâ sikub hamr eyledüklerinde kimesne mâni' olmya (Nimeni să nu-i supere – când se face vinul – constrângându-i să cumpere <vin> pentru nevoile de subzistență ale lor și ale oamenilor care locuiesc în casele lor).

Ve Yeniçeri kullarından <ve> gayriden her kim olursa olsun bir nesnelerin istemiyüb cebir ile almyub zulu ve ta'addi etmiyeler (Și dintre robii mei yenicerii și dintre altii, oricine ar fi, <nimeni> să nu facă abuz și încălcare, să nu dorească și să nu ia cu forța vreun lucru de-al lor) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 382).

Responsabilitate individuală.

Din tratatul încheiat între Süleyman Çelibi și Venetia, Genova, Rhodos, Bizanț, Statul Papal în 1403:

„Item, si algun mercante fesse algun fallo, che algun fallo, che algun altro mercadante **non debbia portar pena**, salvo quello proprio che havera fatto lo mal.“ (G.T. Dennis, *The Byzantine – Turkish Treaty of 1403*, în „*Orientalia Christiana Periodica*“, (Roma), 1967, p. 79; Iorga, *Privilegiul*, p. 18).

Din 'ahdnâme-aua acordată de Bayezid II Venetiei la 26 **Zilka'de** 886/12 ianuarie 1482:

Eger Venedikden bir kimesne benim Memalik-i Mahruseme gelüb borc veyahûd bir ziyân idüb giderse anun gayri Venediklü kimesneyi tutmıyalar. Mezkûr begler dahi bu uslab üzere ideler (Dacă cineva dintre Venetieni, venind în Țările mele bine păzite, pleacă după ce a făcut un împrumut sau o pagubă, să nu fie reținut alt Venetian pentru el. Beiii numiți <mai sus> să procedeze, de asemenea în acest fel.) (A. Gallotta, *Il trattato turco – veneto del 12 gennaio 1482*, p. 228).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I regelui Franței, Henric IV, la 20 Zilhicce 1012/20 mai 1604:

Ve Françalularдан biri medyun olsa deyn bu recülüden taleb olunub eger kefil degil ise âher kimesne tutulub taleb olunmıya (Și dacă unul dintre Francezi este dator, să se ceară (datoria) de la cel care trebuie, să nu fie reținut altcineva și să nu se ceară altuia, dacă <acela> nu este chezaș.) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 403).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I Olandei la 7 Cemazi ül-eyvel 1021/6 iulie 1612:

Ve Nederlandaludan biri medyun olsa deyn borçludan taleb olunub eline kefil olmayacak âhar kimesne tutulub taleb olunmaya (Și dacă unul dintre Olandezi este dator, să se ceară de la datornic (și) să nu fie reținut și să nu se ceară altcuiva care nu este chezaș) (A.H. de Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, p. 241).

Din 'ahdnâme-lele acordate Venetiei de Süleyman Kanunî în 1521 și 1540 și de Mehmed III în Rebi ül-âhır 1004 / decembrie 1595:

Ve baylos olanı âhann borcu için kimesne bunda tutub ödetmiye. Amma baylos am Venedik beglerine bildirecek Venedik begleri dahi eglemeyüb mecidd cevâbin göndereler. Venedik'den Inebahtı ve Mora'ya bir bâzırgân ki gele gayrı kimesne borcu için anı tutub incitmiyeler (Și cel ce este bail să nu fie reținut și să nu se plătească pentru datoria altuia. Dar, bailul să înștiințeze pe beii Venetiei <despre cel în cauză>, iar beii Venetiei să nu întâzie <ci> să trimită imediat răspuns. Un negustor din Venetia care vine la Lepanto și în Moreea să nu fie arestat și supărat pentru datoria altuia) (M.H. Şakiroglu, *1521 Tarihli Osmanlı – Venedik Andlaşması*, p. 398; T. Gökbilgin, *Belgeler I - Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar*, p. 126; M. Belin, *Relations diplomatiques*, p. 404).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Mehmed III reginei Angliei, Elisabeta I, în 1010/1601:

Eger İngilterelinin biri medyun olsa bu recülüdan taleb olunub kefil olmayacak âhar kimesne tutulub taleb olunmıya (Dacă unul dintre Englezi este dator să se ceară <datoria> de la acesta, să nu fie reținut și să nu se ceară de la altcineva, care nu este garant).

Ve bunlardan biri medyun olsa veya bir vecihle müttehim olub giybet eylese anun için kefaletsiz âhar kimesne tutulmıya (Și dacă unul dintre acești (Englezi) este dator sau dacă calomniază, fiind acuzat cu vreun motiv, pentru acela să nu fie reținut altcineva fără garanție) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 383, 384).

Litigii între străini.

Din 'ahdnâme-aua acordată de Murad III reginei Angliei, Elisabeta I, în evâ'il Rebi ül-eyvel 988 / 16 – 25 mai 1580:

Ve İngilterelünün biri ile nızâ'lan olsa mezbur elçileri ve konsolosları âdetlerince fasıl ideler kimesne mâni' olmıya (Și dacă sunt litigii între Englezi, ambasadorul lor și consulul lor să le rezolve potrivit obiceiurilor lor, <și> nimeni să nu se amestece.) (S. Skilliter, *Harborne*, p. 255).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I regelui Franței, Henric IV, la 20 b 1012/20 mai 1604:

Ve Françalularn birbiri arasında kân veyâhud gayri şena'at vâki' olursa elçileri ve konsoloslar âyinleri üzere görüb fasıl idüb zâbitlerimden bir ferd dahl ve ta'arruz eylemiye (Şi dacă se iveşte crimă sau alt act mârşav între Francezi, să nu se amestece nici un individ dintre slujibaşii mei, <ci> ambasadorul și consulul lor să găsească soluția, respectând obiceiurile lor) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 402).

Din 'ahdnâme-lele acordate Venetiei de Süleyman Kanunî în 1540 și de Mehmed III în 1595:

Ve Venediklünün birbiri arasında nizâ'lan olsa bayloslan 'âdetlerince dinleye kimesne mâni' olmıya (Dacă sunt litigii între Venetieni să le rezolve bailul lor, potrivit obiceiurilor lor, și să nu se amestece nimeni) (T. Gökbilgin, *Belgeler I - Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar*, p. 125; M. Belin, *Relations diplomatiques*, p. 403).

Din *Capitulația* ('ahdnâme-i şerif) acordată de Selim II regelui Franței, Carol IX, în 977/1569:

„XII. Si les dictz François ont desbat et differend l'un avec l'autre, leurs ambassadeur et consuls, selon leur conscience, decideront les differens sans que aye 'a les empescher.“ (Saint-Priest, *Mémoires*, p. 372; I. de Testa, *Traités*, I, p. 95).

Din 'ahdnâme-aua acordată de Ahmed I regelui Poloniei, Sigismund III Waşa, în 1607:

Tüccar tayfesi yanında bir husus için ya kil ve kal olub da'valar düşürse aralarında kârban-başılan kim olursa ol göre ve lâzim olana cevab vire (Ivindu-se ceartă pentru o problemă în ceata negustorească, dacă se ajunge la proces, răspunsul corespunzător să fie dat de conducătorul caravanei lor <ales> dintre ei, oricine ar fi el) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 416).

Din 'ahdnâme-i hümayun acordată de Ahmed I Olandei, în 1612:

Dacă între cei ce sunt din ținuturile Olandei (*vilayetlerinden olanlann*) se ivesc conflicte și ostilitate (*da'va ve husumet*) și cazuri de crimă și jaf (*dem ü diyet da'valar*), solii și consulii lor le vor rezolva potrivit obiceiurilor lor (*âyinleri üzere*); nici un cadîu și nici unul dintre ofițeri să nu se amestece (*kadılar ve zâbitlerden bir ferd dahl ü ta'arruz kılmyalar*) (A.H. de Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, p. 237).

Litigii cu consulii.

În 'ahdnâme-lele acordate de Süleyman Kanunî Venetiei în 1521 și 1540:

Ve bir kimesnenin baylosla nizâyı olsa şöyle ki südde-i sa'adetim Istanbul'da vâki' olsa kaziyesi Divan-i Âlişanimda istimâ' oluna. Ve lâkin ben sa'adette sefer-i hümâyünda bulunacak olursam anun gibi baylosla vâki' olan münza'a mahrüse-i Istanbul muhâfazasi için kınulan beg huzûrunda kâdısı ma'rifetiyle istimâ' oluna (Si dacă există un litigiu între bail și o persoană, problema să fie transferată la

Istanbul, la Pragul meu al Fericirii, să fie audiată la Divanul meu Imperial. Și dacă eu mă gădesc în mod fericit într-o expediție împărătească, litigiul care are loc cu bailul să fie ascultat de către kadiu, în prezența beifului numit pentru apărarea Istanbulului cel bine păzit) (M.H. Sekiroglu, 1521 **Tarihli Osmanlı – Andlaşması**, p. 398; T. Gökbilgin, **Belgeler I - Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar**, p. 125).

Din 'ahdnâme-*aua* acordată de Ahmed I regelui Franței, Henric IV, la 20 **Zilhicce** 1012 / 20 mai 1604:

Konsoloslar ile da'vaları olunların hususu Âsitâne-i sa'adetimde istimâ' oluna (Problema celor care au procese cu consulii să fie audiate la Poarta mea a Fericirii) (Feridun, **Münşe'at**, II, p. 402).

Din 'ahdnâme-*i hümayun* acordată de Ahmed I Olandei la 7 **Cemazi ül-evvel** 1021/ 6 iulie 1612:

Când cineva intră în litigiu (**kimesneler da'va etdüklerinde**) împotriva consulilor numiți pentru afacerile negustorilor (**tacirlerin ahvalı**), consulii să nu-i închidă și să nu sigileze casele lor (**kendülerin habs itmeyeler ve evlerin mühürlemeyeler**). Plângerile cu consulii lor și dragomanii lor să fie ascultate la Poarta noastră a Fericirii (**Âsitane-i sa'adetimize istimâ' oluna**) (A.H. de Groot, **OEDR**, p. 238).

Litigii între străini și otomani.

Din 'ahdnâme-*lele* acordate de Süleyman Kanunî Veneției la 17 **Muharrem** 928 / 17 decembrie 1521 și la 1 **Cemazi ül-âhur** 947 / 3 octombrie 1540:

Söyle ki Venedik bâzırgânlarıyla bir kimesnenin nizâ'ları vâki' olub kadiya varalar (Ivindu-se litigii ale unuia <dintre supușii sultanului> cu negustorii Veneției să se meargă la kadiu).

Venediklünün kendü tercümanları hâzır olmayınca kadı olan da'vaların istimâ' eylemiye (Atât timp cât dragomanii Venețianului nu sunt prezenți, kadiul să nu audieze plângerile <care sunt>).

Amma anlar dâhi ta'allul idüb tercüman hâzır degildir deyü 'avk itmiyüb tercümanları ihzâr eyleyeler (Dar ei, la rândul lor, să nu caute pretexte și să nu provoace întârziere spunând că dragomanul nu este prezent, ci să trimită dragomanul lor).

Ve Venediklü'nün ba'zı harâc-güzâr kâfirler ile niza'lar olub da'va idecek Venediklü şâhidler ikamet iderler imiş husama olanlara bu yer kâfirlerinden gerekdir deyü müzâyaka virüb Venediklü kâfirleri şehâdetin kabûl etmezler imiş öyle olsa cümle keferi milleti vâhide olduğu sebebden buyurdumki anların eger keferi ile münâza'asi olub ikamet-i şâhide ihtiyâc olur ise keferi tâifesinden kangî sınıfdan ki şâhid ikamet idüb şer'-i şerîf-i nebevî muktezâsunca isbât ideler kabul oluna (Și se spune că atunci când sunt dispute între Venețieni și unii necredincioși plătitori de tribut și se face proces <și> se stabilesc martorii Venețieni – se fac greutăți <și> nu se acceptă mărturia necredincioșilor Venețieni, spunându-se că ei sunt inamici <și> că trebuie <martor> dintre necredincioșii aceluia loc. Dacă este așa – ținând seama de faptul că toți necredincioșii sunt o singură națiune – am poruncit că, dacă se

jvește litigiu între ei <Venețieni> și necredincioși <tributari> și este nevoie de stabilirea unui martor, să se stabilească martor de oricare categorie din tagma necredincioșilor și – potrivit ilustrului șeriati – să fie confirmat și acceptat) (M.H. Şakiroglu, 1521 **Tarihli Osmanlı – Vendik Andlaşması**, p. 398; T. Gökbilgin, **Belgeler I - Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar**, p. 126).

Din „proiectul de tratat“ între Süleyman Kanunî și regele Franței, François I, din 1535 – 1536:

„Qu'en cousins criminelles lesdits marchands et autres sujets de roi de France ne puissent être appelés des Turcs, Kharadjgular ne autres devant le cadi, ni autres officiers du Grand Seigneur, et que les dits cadi, ni autres officiers ne les puissent juger, mais sur l'heure les doivent mander: 'a l'Excelse – Porte et, en l'absence d'icelle Porte, au principal lieutenant du Grand Seigneur, l'a où voudra le témoignage.“ (Saint– Priest, **Mémoires**, p. 361).

Din **Capitulatia ('ahdnâme-i şerif)** acordate de Selim II regelui Franței, Carol IX, în 977/1569:

„XII. Et quand il s'intentera quelque proces ou débat avec les dicts François et que pour décision d'iceluy, ils yront devant le juge ordinaire et que lors le propre interprete des dits François ne se trouvera present, iceluy juge n'escontera les dicts differens. Mais estant le dicte interpete et tuchement en service d'importance, sera attendre jusques 'a son retour. Aussi ne faut-il qu'ils facent cavillation, disans ledit interprete n'estre présent et ne l'entretiendront, ains le prépareront.“ (Saint – Priest, **Mémoires**, p. 372).

Din '**ahdnâme**-lele acordate reginei Angliei, Elisabeta I, de Murad III în **evâ'il Rebi ul-âhır** 988 / 16 – 25 mai 1580 și de Mehmed III în 1010/1601:

İngiltere tayfesi ve İngiltere bayragi altında yüriyenlerin da'va ve husmeti vâki' olduğda tercümanları yahud vekilleri hazır olmayınca da'valarını **hükkam istimâ' etmiyüb ve dört bin akçeden yukarı olan da'vaları Âsîtâne-i sa'adetimde istimâ' oluna** (Când se ivesc plângeri și litigiile ale tagmei <negustorilor> Englezi și ale celor care vin sub pavilionul Angliei, până ce dragomanul, sau reprezentantul lor, nu este prezent, judecătorii să nu asculte plângerile. Și plângerile care depășesc 4000 de akçe să se audieze la Poarta mea a Fericirii) (Feridun, **Münşe'at**, II, p. 382).

Dacă dragomanul lor este angajat în probleme importante (**eger tercüman mühim maslahat üzere ise**) să se amâne <procesul> până la sosirea lui (**gelince tevkif oluna**). Dar ei, la rândul lor, să nu caute pretext (**ta'allul eylemeyüb**), <ci> să-și trimită dragomanul (**tercümanların ihzâr ideler**) (S. Skilliter, **Harborne**, p. 235).

Din '**ahdnâme-i hümayun** acordată de Ahmed I regelui Poloniei, Sigismund III Wasa, la 20 **Rebi ul-evvel** 1010 / 15 iulie 1607:

Ve eger Memâlik-i Mahrusemizden bir kimesnenin medyun kural vilayetine varsa her ne yerde ise ol yerin nezdinde murafâ'a olunub teftiş olunduktan sonra sabit olursa sahibine hakkı alvirile (Și dacă un datornic din Țările mele bine păzite ajunge în țara regelui <și> făcându-se plângere pe lângă judecătorul (guvernatorul) aceluia lor – oricare ar fi –, dacă se va stabili după cercetări <că așa este>, să se înapoieze stăpânului dreptul său).

Ve tücar tayfesinin bir kimesne ile bey' ve şırası nizâyı sicil oluna ve sicil ve hüccet olmıynca istimâ olunmya. Eger kefalet ve eger karzder da'va ve taleb etdiklerinde sicil ve hüccete nazar oluna. Bu ikisinden biri olmıynca şahid zur ile telbis ve tezvır etmiyeler. Kural canibinden dahi memleketi hakimlerinin ma'lumlar olmıynca istimâ' olmya (Plângerea privind comerțul tagmei negustorești cu cineva să fie înregistrată. Atâta vreme cât nu există înregistrare și dovadă (document), să nu fie ascultată <plângerea>. Dacă este <vorba> de garanție și de împrumut, la prezentarea plângerii și cererii, să se ia în considerare <numai> înregistrarea și documentul. Până când una din cele două părți nu este prezentă, să nu se falsifice adevărul prin mărturie falsă. De asemenea, și din partea regelui, până când nu se aduce la cunoștința judecătorilor țării, să nu se asculte <plângerea>).

Ve Lehlüden borc taleb olundukda elinde mühürlü temessüki olmyandan borc taleb olunmya (Când se cere datoria de la un polonez, să nu se ceară împrumutul atâta timp cât nu există act pecetluit) (Feridun, *Münşe'at*, II, p. 416).

* Prima parte a acestui studiu a apărut în Sud-Estul și contextul european. Buletin II, 1994, p. 100 – 114, iar partea a doua a apărut în Sud-Estul și contextul european. Buletin III, 1995, p. 95 – 112.

Transliterația termenilor turco – islamici

În cursul expunerii noastre, pentru transliterația termenilor aparținând civilizației Islamului și nu strict celei otomane am folosit drept ghid *Encyclopédie de Islam / The Encyclopaedia of Islam* (nouvelle édition, B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, Paris – Leyden: E.J. Brill, 1960, în curs de apariție. Totodată, conform unei practici întâlnite în volumele de documente și cronici publicate de noi, în cursul și pentru ușurarea expunerii noastre, unii termeni otomani au fost transliterați conform particularităților limbii române, fără a mai fi tipăriți cu litere cursive, mai ales atunci când rădăcina cuvântului a suferit modificări în timpul declinării sau conjugării (de exemplu, sangeac, beilerbeului, gizelei etc.). Pentru termenii și pasajele extrase direct din izvoarele otomane, inclusiv lunile musulmane, am indicat între paranteze – conform unei practici acceptate de turcologi – transliterația în alfabetul turc modern. Nu am modificat titlurile unor articole sau cărți folosind regulile amintite mai sus. Iată principalele corespondențe dintre alfabetul osman, alfabetul turc modern, transliterația din Enciclopedia Islamului și alfabetul român:

alfabetul osman turca modernă Enciclopedia Islamului alfabetul român

elif	â, a, e, i	â, a, e, i	a(lung)
çim	ç	ç	ç
	çe, çi		ce, ci
cim	c, ©	dj, j, ©	g
	ce, ci		ge, gi
hi	h	kh	h
zal	z	dh	z
şin	ş	sh	ş
ayın		ı	ı

gayin	g	gh	g(moale)
	ge, gi		ghe, ghi
kef	k, g, ©, n	k	c
kaf	k	k, q	c
vav	v, o, ö	w, û	u, ü, û
yi	y, i, î, î	y, i	i, î

Abrevieri

Abu Yusuf, **Kitâb** - Abou Yousuf Ya' koub, **Le livre de l'impôt foncier (Kitâb al-kharâdj)**, Traduit et annoté par E. Fagnan, Paris, 1921.

AGAD – Archiwun Glowne Akt Dawnych w Warszawa (Arhiva Centrală de Acte Vechi din Varşovia).

Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri, 1–5** - Ahmed Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. 1 – 5 Kitap. (Cârțile otomane de legi și analiza lor juridică. Cârțile 1 – 5)**, Fey Vakfi, Istanbul, 1990 – 1992.

AKV – Archiwun Korone Warszawskie, Tureckie.

Anhegger, Inalcık, **Kanunnâme** – R. Anhegger, H. Inalcık, **Kanunnâme-i Sultanî ber muceb-i örf-i Osmanî**, Ankara, 1956.

Arh. St. Buc. – Arhivele Statului București.

Beldiceanu, **Actes** – Nicoară Beldiceanu, **Les actes des premiers sulans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale 'a Paris, I – II**, Paris, 1960 – 1963.

Belgeler – Belgeler. Türk Tarih Belgeleri Dergisi (Ankara).

Belin, **Relations diplomatiques** – M. Belin, **Relations diplomatiques de la République de Venise avec la Turquie (fragment)**, în J.A., Septième série, tome VIII, 1876, pp. 381 – 423.

Biegman, **Ragusa** – N.H. Biegman, **The Turco – Ragusa Relationship. According to the Firmans of Murad III (1575 – 1595) extant in the State Archives of Dubrovnik**, Mouton, The Hague – Paris, 1967.

BOA – Basbakanlık Osmanlı Arşivi (Arhiva Otomană a Presidenției Consiliului de Miniștri), Istanbul.

BSOAS – Bulletin of the School of Oriental and African Studies (London).

c. – cadru

CLSO – Caietele Laboratorului de Studii Otomane (Buc.)

D'Ohsson, **Tableau** – Ignace Mouradgea d'Ohsson, **Tableau général de l'Empire Ottoman**, vol. I – II, Paris, 1784 – 1824.

DED – **Düvel-i Ecnebiye Defterleri** sau **Ecnebi Devletler Defterleri** (Condicile Statelor Străine).

Dennis, **Treaty 1403** - G.T. Dennis, **The Byzantine – Turkish Treaty of 1403**, în „Orientalia Christiana Periodica”, (Roma), XXXIII, 1967, p. 72-88.

Diplomatarium VL – Diplomatarium Veneto – Levantinum sive Acta et Diplomata res Venetas Graecas atque Levantis illustratia a. 1300 – 1454, ed. George Martin Thomas, Pars I – II, Venetiis, 1880 – 1889.

DRH, D – **Documenta Romaniae Historica. D. Relațiile între Țările Române**, vol. I, București, 1977.

ed. – editie, editor.

EI-1 – **Encyclopédie de l'Islam**, T. I. – IV, ed. H.Th. Houtsma, R. Basset, T.W. Arnold, Leyde, 1913 – 1936.

EI-2 – **Encyclopédie de l'Islam / The Encyclopaedia of Islam**, nouvelle édition, B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, Paris – Leyden: E.J. Brill, T.I – V, 1960 (în curs de apariție).

Faroqhi, **Venetian Presence** – Suraiya Faroqhi, **The Venetian Presence in the Ottoman Empire. 1600 – 1630**, în **The Ottoman Empire and the World – Economy**, edited by Huri Islamoglu-Inan, Cambridge, paris, 1981, p. 311 – 344.

Feridun, **Münşe'at** – Ahmed Feridun Bey, **Mecmu'a-i Münşe'at es-Selâtin**, I – II, Işstanbul, 1264 – 1265/1848 – 9.

Gallotta, **Il trattato 1482** - A. Gallotta, **Il trattato turco – veneto del 12 gennaio 1482**, în **Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci Dicata**, Napoli, 1982, p. 219-235.

Geamănu, **Drept** – Grigore Geamănu, **Drept internațional public**, vol. I, București, 1981; vol. II, București, 1984.

Georgieva, **Commerce** – Cvetana Georgieva, **Les rapports de commerce entre l'Empire Ottoman et la Pologne et les terres bulgares au XVIe siècle**, în BHR, 3, 1978, pp. 38 – 49.

Gökbilgin, **Belgeler I** – M. Tayyib Gökbilgin, **Venedik devlet arşivindeki vesikalar külliyyatında Kanunî Sultan devri belgeleri (Documente referitoare la epoca sultanului Süleyman Legiutorul în colecția de documente din arhiva Venetiei)** în „Belgeler”, C.I., 1964, Sayı 2, pp. 119 – 220.

Gökbilgin, **Belgeler II** – M. Tayyib Gökbilgin, **Venedik devlet arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler (Colecția de documente turcești din arhiva Venetiei și alte documente despre noi)**, în „Belgeler”, V – VIII, 1968 – 1971, Sayı 9 – 12, pp. 1 – 151.

Groot, OEDR – A.H. de Groot, **The Ottoman Empire and the the Dutch Republic. A History of the Earliest Diplomatic Relations. 1610 – 1630**, Leiden – Istanbul, 1978.

H. – Hegera.

Halebî, **Mülteka** – Ibrahim Halebî, **Şerh-i Mülteka el-Ebhur (Mevkufat)**, Tercüme ve Açıklamalar Yard. Doç. Dr. Nedim Yılmaz, Cild 1 – 4, Istanbul, 1993 (în special, Cild 2, pp. 559 – 628).

Hurmuzaki, **Documente** – Documente privitoare la istoria românilor culese de **Eudoxiu de Hurmuzaki**.

IJMES – International Journal of Middle East Studies (London – New York).

İnalçık, **İmtiyâzât** – Halil İnalçık, art. **İmtiyâzât**, în EI – 2, tome III, 1971, pp. 1207 – 1225 (în colaborare cu J. Wansborough).

Iorga, **Privilegiul** - Nicolae Iorga, **Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1 iunie 1453)**, în AARMSI, s. II, t. XXXVI, București, 1913, p. 69-91.

JA – Journal Asiatique (Paris).

K – Karton (carton).

Khadduri, **War and Peace** – Majid Khadduri, **War and Peace in the Law of Islam**, Richrmond, Virginia, USA, 1955.

Kraelitz, **Kanunname** – Fr. Kraelitz, **Kanunname des Sulans Mehmeds des Eroberes**, în MOG, Vienne, I, 1921, pp. 13 – 48.

LED – **Lehistan Ahidnâmesi Defteri** (Condica tratatelor cu Polonia din perioada 1016 – 1173/1607 – 1759).

Mas Latrie, **Traités** – M.L. de Mas Latrie, **Traités de paix et de commerce et documents divers concernant les relations des Chrétiens avec les Arabes de l'Afrique septentrionale au Moyen Âge**, Paris, 1866.

Mehmet, **Kanunnâme** – M.A. Mehmet, **De certains aspects de la société ottomane 'a la lumière de la Legislation (Kanunnâme) du sultan Mahomed II (1451 – 1481)**, în SAO, vol. II, 1960, p. 127 – 383.

Ménage, **Capitulation** – V.L. Ménage, **The English Capitulation of 1580. A Review Article**, în IJMES, nov. 1980, pp. 373 – 383.

MOG – **Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte** (Wien).

Morabia, **Gihad** – A. Morabia, **La notion de gihad dans l'Islam médiéval (des origines 'a al-Gazali)**, thèse présentée devant l'Université de Paris IV, 1er juillet 1974, Service de reproduction des thèses, Université de Lille III, 1975.

n.ns. – nota noastră.

NAD – **Nemçelü Ahid Defteri** (Condica tratatelor cu Austria din perioada 975 – 1210/1567 – 1795).

Pakalın, **Sözlük** – Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cild I – III, ikinci basılış, İstanbul, 1971.

Pélissié du Rausas, **Capitulations** – G. Pélissié du Rausas, **Le régime des capitulations dans l'Empire Ottoman**, vol. I – II, 1er, édition, Paris, 1902 – 1905 (deuxième édition, 1910 – 1911).

Peters, **Islam** – Rudolf Peters, **Islam and Colonialism. The Doctrine of Jihad in Modern History**, Uitgeverij Mouton's Gravenhage, 1979.

r. – Rola.

Redhouse – **Redhouse yeni Türkçe – İngilizce Sözlük / New Redhouse Turkish – English Dictionary**, 12th ed., İstanbul, 1991.

Redhouse **Lexicon** – Sir James W. Redhouse, **A Turkish and English Lexicon Shewing in English the Significations of the Turkish Terms**, 2. Edition, İstanbul, 1992.

RÉSEE – **Revue des Études Sud-Est Européennes** (București).

Saint – Priest, **Mémoires** – Le Comte de Saint – Priest, **Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Française dans le Levant**, Paris, 1877.

SAO – **Studia et Acta Orientalia** (Bucharest).

SF – **Südost Forschungen** (München).

Shaybânî, **Kitâb as-Siyar** – Muhammad ibn al-Hasan ach-Chaibânî, **Le Grand Livre de la Conduite de l'Etat (Kitâb as-Siyar al-Kabîr). Commenté par... as-Sarakhsî**. Traduit par M. Hamidullah, Tome I – IV, Editions Türkiye Diyanet Vakfi, Ankara, 1989 – 1991.

Skilliter, **Harborne** – S. Skilliter, **William Harborne and the Trade with Turkey. 1578 – 1582. A Documentary Study of the First Anglo – Ottoman Relations**, London, Oxford University Press, 1977.

subl. ns. – sublinierea noastră.

supl. – supliment.

Sakiroglu, **1503** – M.H. Sakiroglu, **1503 tarihli Türk – Venedik Andlaşması (Tratatul turco – venețian din 1503)**, în VIII. Türk Tarih Kongresi, III. Cilt'ten ayırabısım, TTK. Basımevi, Ankara, 1983, p. 1559 – 1569.

Şakiroglu, 1521 – M.H. Sakiroglu, 1521 **tarili Osmalı – Venedik andlaşmasın`n aslı metni** (Textul original osmano – venetian din 1521), în TED, 12, 1981 – 1982, p. 387 – 403.

t – teczka (mapa mică).

tc. – turcesc, turceşte.

Testa, **Traités** – I. de Testa, **Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères**, vol. I – VIII, Paris, 1864 – 1896; vol. IX – X, par A. de Testa et L. de Testa, Paris, 1898 – 1901.

Tocilescu, **534 documente** – Gr.G. Tocilescu, **534 documente istorice slavo – române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346 – 1603**, București, 1931.

Villaine–Gandossi, **Venise** – Christiane Villaine–Gandossi, **Contribution ‘a l’étude des relations diplomatiques et commerciales entre Venise et la Porte Ottomane au XVIe siècle**, în SF, XXVI, 1967, pp. 22 – 45; XXVIII, 1969, pp. 13 – 47 și XXIX, 1970, pp. 290 – 301.

Wood, **Levant** – A.C. Wood, **A History of the Levant Company**, Oxford University Press, 1935.